

Joan Veny, Lúdia Pons i Griera, *Atles lingüístic del domini català. Volum V: 10. Indústries relacionades amb l'agricultura; 11. Els vegetals*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2010.

Andreu BOSCH I RODOREDA

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Fa pocs mesos que va sortir el volum V de de l'*Atles lingüístic del domini català*, un projecte lexicogràfic dirigit pels filòlegs Joan Veny i Lúdia Pons i editat per l'Institut d'Estudis Catalans, que segueix els volums I (2001), II (2003), III (2006) i IV (2008). Són 436 pàgines, de grans dimensions, dedicades a cartografiar els mots i conceptes relatius a les *Indústries relacionades amb l'agricultura* i *Els vegetals*, que complementen el lèxic dedicat a *El camp i els cultius* del quart volum. El nou volum inclou un total de 315 mapes, 126 dels quals dedicats a les indústries agrícoles, des del *cep* fins al *suero*; i 189 als vegetals, des del *roser* fins als *pinjons*. De fet, amb aquest cinquè volum, ja podem consultar 1.254 mapes de conceptes cartografiats, amb transcripció fonètica, a partir de les enquestes a 190 localitats seleccionades dels territoris de parla catalana, des de Salses a Guardamar, des de Fraga a Maó i a Alguer.

La llengua catalana disposa d'obres lexicogràfiques magnes, i l'*Atles* (conegut per la sigla *ALDC*) és una obra de referència per a estudiosos (no només lingüistes i filòlegs), i no exagero si l'ubiquem al costat d'altres sigles ben reconegudes: el *DCVB* i el *DECLC*. De fet, en una ressenya del tercer volum vaig afirmar que «els tres volums de l'*ALDC* constitueixen ja una obra magna de consulta obligada per a lingüistes i dialectòlegs, i una lectura apassionant per als lectors i estudiosos encuriosits. I un exemple a seguir dins el món de la romanística i de la cartografia lingüística» (*El Punt*, 17/10/2009, p. 13). Potser ja és l'hora de situar els dialectòlegs Joan Veny i Lúdia Pons al costat dels autors del *Diccionari català-valencià-balear*, Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll, i del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Joan Coromines. Sabent que darrere d'aquestes obres lexicogràfiques hi ha un munt de col·laboradors, enquestadors i, sobretot, de persones enquestades d'arreu del domini lingüístic.

Perquè si al capdavant de l'*Atles lingüístic del domini català* hi ha Joan Veny i Lúdia Pons, al darrere trobem la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i un equip d'enquestadors principals, també filòlegs, com Joan Martí i Castell i Joaquim Rafel, a més dels dos directors de l'obra. I molts altres professionals de la informàtica, del

tractament de dades i de la cartografia. I a redós de l'*Atles* també hi trobem els promotors del projecte: Antoni M. Badia i Margarit i Germà Colón, que en van anunciar el projecte el 1952, amb la voluntat d'abastar tot domini lingüístic de la llengua catalana i, doncs, de superar altres atles que prenién parcialment en consideració el català, com ara l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* d'Antoni Griera — els primers quatre volums del qual es van publicar a cavall dels anys 1923 i 1926 —, l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, dirigit per Tomás Navarro Tomás, i l'*Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales*, de Henri Guiter (sense oblidar l'entrada de l'Alguer a l'*Atlante Lingüístico Italiano*, que vaig completar i esmenar el 1998 al *Bollettino dell'Atlante Linguístico Italiano*, III Serie, 22, Torino, pp. 1-42 — com havia fet al seu torn Gina Serra el 1929 a *Aggiunte e rettifiche algheresi all'Atlas Lingüístic de Catalunya*, dins *L'Italia dialettale. Rivista di Dialettologia Italiana*, III, Pisa, pp. 197-216).

Una obra així és arriscada, perquè és una dissecció de la vitalitat dialectal d'una llengua (i d'una cultura) en un període determinat, potser amb mots i solucions fugisseres, que es van esmunyint amb el pas del temps (entenent l'*esmunyida* com a eufemisme de desús). La vitalitat dels mots de l'*Atles* depèn de la pervivència d'una economia determinada, i en el cas d'aquest cinquè volum de les indústries relacionades amb l'agricultura. Hi descobrireu la indústria del vi, de l'oli, del lli, del carbó, del pa, de la farina, dels bolets, dels empelts d'arbres fruiters, de la fruita assecada als canyissos (i no només figues i panses, també orellanes i prunes). I si escorcollem en la indústria del pa, l'*Atles* recull els mapes del *pa rodó* o *redó* (*un rodó de mig*, recordeu?), les classes de pans (per llepar-se'n els dits: llenguets, panets, coques, fogasses, barres i barrots, llarguts, pa de pagès...), la llesca de pa, la crosta (hi ha vins que recorden la flaire de la crosta del pa acabat d'enfornar), la molla (i les molles), l'ull del pa, els rosegons; pa tou, pa sec i pa florit...

Pel que fa al vegetals, tres quarts del mateix: reconèixer els conceptes cartografiats exigeix conèixer-hi o haver-hi conviscut, o que ens els facin identificar. Heu observat mai els *borrons* a punt d'esclatar dels arbres fruiters, quan *borronen*? I no és el mateix la *figaflor*, que s'avança a l'estiu, primerenca, més grossa i més flonja — *no sigui (una) figaflor*, oi? — que la figa d'agost i setembre, més dolces i més menudes; amb el benentès que hi ha figueres que duen figaflors (o *figues flors*, *figues de la primera flor*, *bacores*) i figues pròpiament dites, tardanes (*figa de la segona flor*), i figueres que només porten figues (a l'Alguer trobem la *figa bufal*, perquè la figaflor és de grans dimensions). I si pensem en la morfologia de l'ametlla (o *ametla*, *metla*...), fruit de

l'ametller (o *ametler*, *arbre de la metla...*), caldrà distingir-ne l'ametlló (ametlla tendra), la clovella de l'ametlla, la closca de l'ametlla, el bessó de l'ametlla i la pell del bessó de l'ametlla. I per variació fonètica i morfològica, consulteu els mapes de la pastanaga, la carxofa o l'albergínia, i n'omplireu un cove!

Per altra banda, la tria de localitats generalment és prou àmplia per abraçar totes les variants dialectals. Però pot donar-se el cas que la tria impedeixi de reflectir-hi altres formes ben vives. És el cas de la *nespra del Japó* — que no hem de confondre amb la ja gairebé irreconeixible *nespla* (en alguerès, *nèspula d'hivern*) —: no hi trobarem formes com *micaco* (i variants, com *malicaco*), perquè són solucions d'un territori molt delimitat, des de Badalona fins a Vilassar de Mar, passant per Teià, al Maresme. Perquè el llistat dels 190 punts d'enquesta no inclou cap municipi del Baix Maresme ni del Barcelonès Nord. És el risc d'una tria inicial.

En definitiva, l'*Atles* reflecteix un món d'una riquesa onomasiològica que impressiona. I si no esteu gaire avesats al món rural, el volum també inclou 30 pàgines amb unes 180 fotografies i il·lustracions per distingir eines, recipients, atuells i estris de tota mena (fusos, pasteres, empelts, canyissos...). L'*Atles lingüístic del domini català* és, ras i curt, un plaer i un pou de coneixement, a l'abast de tothom, que reflecteix la riquesa d'una llengua; i no únicament, que també, una eina a l'abast de lingüistes i dialectòlegs.

Ressenya: Joan Veny / Lidia Pons i Griera, *Atles lingüístic del domini català*. Volum V: 10. *Indústries relacionades amb l'agricultura*; 11. *Els vegetals* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2010), dins *Rivista Italiana di Studi Catalani*, 2 (2012), Edizioni dell'Orso, Alessandria, ps. 193-195.